

שגגה היוצא מלפני השליט

כל דבריהם כגחלי אש

פרשתנו מקפלת בפסוקים מעטים התרחשויות סוערות ביותר שעברו על יעקב ועל ביתו כאשר תמה תקופת ישיבתם בחרן: הנס שאירע ליעקב ורומם אותו באחת ממעמד של שכיר קשה יום למעמד של עשיר וכבד בנכסים, האיום המרומז שנשקף לו מפניו הזועפות של לבן, ההסתודדות בשדה עם רחל ולאח, היציאה הבהולה לדרך והעימות בהר הגלעד.

בנקודת הזמן האחרונה, כשלבן מסיים לפשפש באוהליו ובכליו של יעקב בחיפוש אחר התרפים שנגנבו ממנו, גואה חרון אפו של יעקב ומתפרץ כנגדו. בסופו של דבר, מגלים חז"ל^א, הוטא החרון הזה – חרונו של איש אלקים – ופגע דווקא ברחל אמנו, שכל אהבתו של יעקב הייתה נתונה לה. וכל כך למה? לפי שיצתה מפיו של יעקב הקללה: "עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה" – והיה "כשגגה שִׁיֵצֵא מלפני השליט"^ב, "ומאותה קללה מתה רחל בדרך"^ג.

תופעה נוראת הוד זו חוזרה ובאה בכמה פנים ולשוונות בדברי חז"ל. אנו מוצאים ש"קללת חכם – אפילו בחינם היא באה"^ד, ש"היוצא מפי צדיק כיוצא מפי המלאך"^ה, ובאופן כללי יותר: "הווי מתחמם כנגד אורן של חכמים והווי זהיר בגחלתן שלא תיכווה, שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף וכל דבריהם כגחלי אש"^ו.

אמנם הדברים קשים לקבלם. מדוע תחול קללה שיצאה מפי איש צדיק על ראשה של צדקנית, כאשר הדבר ברור שלא היא ראויה לאותה קללה ולא הוא נתכוון שתחול עליה? והלא רחל אמנו נתכוונה לשם שמים בלבד, כדי לעקור עבודה זרה מבית אביה^ז, וכאשר יצאו הדברים מפי יעקב – ודאי לא עליה ולא על שכמותה נתכוון! איך ניתן להבין את המציאות הרוחנית שבה מקבלים הדברים חיות ועצמה משל עצמם, וסופם שהם הולכים ומכים גם כנגד רצונו האמיתי של אומרם?

א. בראשית רבה עד: ד, ט.

ב. קהלת י ה.

ג. רש"י לבראשית לא לב.

ד. מכות יא, א.

ה. פרקי דרבי אליעזר, פרק לו.

ו. אבות ב: י.

ז. ראה מדרש תנחומא, פרשת ויצא, סוף סימן יב.

כדי להמחיש עד היכן הדברים מגיעים, נביא מספר דוגמאות. הגמרא במסכת מועד־קטן^ח מספרת:

פעם בא שמואל לנחם את אחיו פינחס באבלותו. כשנכנס, ראה את ציפורניו של פינחס שהן מגודלות. שאל שמואל את פינחס: מדוע לא נטלת את ציפורניך [שכן לדעת שמואל אבל מותר ליטול ציפורניו]. נענה פינחס ואמר לו: ואילו היית אתה אבל, האם היית מזלזל באבלות כל כך עד שהיית נוטל ציפורניך? והיו דברי פינחס "כשגגה שִׁיָצָא מלפני השליט" עד שנתקיימו בו בשמואל, שנפטר אחד מקרוביו ונעשה הוא עצמו אבל. כשנכנס פינחס לנחמו נטל שמואל את ציפורניו, השליכן לפניו ואמר לו: וכי אין אתה יודע שברית כרותה לשפתיים?

נדמה שכאן השאלה קשה אף יותר, שכן הדבר ברור שלא היה בשמואל צד אשמה כלשהי (שלא כרחל, שעכ"פ באמת גנבה את תרפיו של לבן), וכן פשוט שפינחס אחיו לא התכוון לגרום מיתה לקרוביו (שלא כיעקב, שאכן התכוון שקללתו תחול אם יש באנשיו מי שראוי לה). ובכל זאת, הדבר יצא מפי חכם ונתגשם באופן נורא כל כך.

קללת חכם בדורות אחרונים

מעשים ממין זה אינם רק נחלת העבר הרחוק. תורה שבעל־פה חיה בלב האומה, וגחלתם של מעתיקי שמועתה עוונה לוחשת – ופעמים גם שורפת. הרב י"ל הכהן מימון ז"ל מביא בשם מרן הרב קוק זצ"ל את המעשה הבא^ט:

כמה שנים לפני שנת תר"כ מופיעה אשה כבודה בביתו של הגאון רבי בנימין דיסקין רבה של הורודנה (אביו של הגרי"ל דיסקין), ובעיניים דומעות ביקשה ממנו להרשות לה לשפוך לפניו את מר נפשה. היא סיפרה שבאה ממדינת פרוסיה, ששם חיה עם משפחתה חיים כשרים, אבל היא בתו של אותו מומר ידוע לשמצה שתרגם ופרסם את ספר הפלסטר "נתיבות עולם", שכולו שקרים וכזבים, לעג ולגלוג, דברי זיוף ורמאות, עזות וחוצפה כנגד התלמוד, שהיה כעש וכרקב לעם ישראל כולו. אביה זה השאיר אותה לאנחות בידי אם ענייה, כשהייתה עדיין פעוטה, והוא הרחיק נדוד למדינת אנגליה, ושם כרת ברית עם השטן, מכר את נפשו ונשמתו למסיתים ותירגם ספר פלסטר זה לעברית. תודות לחינוך הטוב שקיבלה מבית אימה, נשארה היא נאמנה לדת ישראל, וכהגיע פירקה להינשא באה בברית הנישואין עם בן תורה וגם תולדותיהם כיוצא בהם.

ח. מועד קטן יח, א (בתרגום חופשי).

ט. שרי המאה ח"א, עמ' 167.

עברו ימים ושנים וניסתה למחוק את זכר אביה, שהשחיר את פני משפחתה, מעל לוח ליבה. אבל פתאם לאחר זמן קיבלה ממנו מכתב מלא נהי תמרורים וחרטה והרהורי תשובה, והוא מבקש ממנה רחמים לחוס על אב אומלל, עזוב, שבור ורצוף, ולהרשות לו לבוא לביתה ולהיות סמוך על שולחנה לעת זיקנה. היא התלבטה מאוד. כל הכאב והצער, הבושה והכלימה שנצטברו בתוך לבה במשך כל השנים תססו עכשיו בקרבה. אבל אחרי התייעצות עם בעלה, איש טוב ומיטיב, ניצחה מידת הרחמים ויחד הסכימו להביא את האב האומלל אל ביתם ולכלכל אותו בכבוד.

הוא שב אל בתו ויחד עם זה אל עמו ואל אלוקיו באמת ובתמים, אבל מוסר כליותיו לא נתן לו מנוחה. רגשי חרטה צרבו את גופו וכפצעים חיים יקדו את נפשו, ומתוך כך חלה ונפל למשכב, ומן המיטה אשר עלה עליה שוב לא ירד. אבל לפני מותו קרא אליו את בתו ואת חתנו, ולפניהם סיפר את הדברים האלה:

"רצוני, אהובי נפשי, לגלות לכם עכשיו את אשר לא גיליתי לכם עד הנה. אני, אביכם האומלל, הנני יליד אלטונה, ואבי היה אחד מאותם מחרחרי הריב שעמדו לימין הרב יעב"ץ במלחמתו הקשה נגד ר' יהונתן אייבשיץ, רבה של אלטונה. אבי כתב את הספר "עקיצת עקרב", שהוא מלא עקיצות, חירופים וגידופים כלפי ר' יהונתן איבשיץ. את הספר הזה גמר בו ביום שהכניסני לבריתו של אברהם אבינו, והשמחה במעונו הייתה כפולה ומכופלת. כל אלה שהשתתפו במשתה של ברית המילה ראו בזה אות לטובה ולברכה וניבאו לי עתידות. וזאת הברכה אשר ברך הרב יעב"ץ את אבי ואותי (כפי שמסר לי אבא בעצמו): יהי רצון שבנך זה הרך הנימול יזכה ויתחנך ברוחו של ספרך שסיימת זה עכשיו, ושכמוך גם הוא יתנגד לדעותיו והשקפותיו ותורותיו של אותו האיש (רבי יהונתן) הקורא את עצמו רבה של אלטונה... אבי ענה אמן בכל כוחו אחרי ברכה זו."

"ועתה, הלא רואים אתם, אהובי נפשי", קרא המודה ועוזב מתוך צער, "כי ברכתו של הרב יעב"ץ נתקיימה בי ונהייתי ההיפך מ'אותו האיש' בהתנגדותי לרוחו ותורתו של הרב מאלטונה, ואשמתי ובגדתי, הייתי למסית ומדיח, ובחטאו של אבא שהכניס את ראשי בין שני הרים גדולים יצאתי לתרבות רעה, חטאתי והחטאתי אחרים, וחכמינו אמרו: 'כל המחטיא את הרבים אין מספיקים בידו לעשות תשובה'."

אחרי סיפור זה נשתתק החולה, בכה ואז פנה שוב אל ביתו בבכי חרישי: "במטותא ממך, בתי היקרה, עשי נא אתי את החסד האחרון. לאחר מותי הואילי נא לחפש אחרי אחד מגדולי ישראל, צדיק ותמים במעשיו, ספרי לו כל מה שסיפרתי וגיליתי לך ותבקשי מאת הרב הגדול הזה כי יהיה מליץ יושר בעדי ובעד נפשי החוטאת..."

ובתו קיימה את צוואת השכיב מרע, ולאחר מותו באה וסיפרה את הדברים האלה לגאון רבי בנימין דיסקין, רבה של הורודנא.

סיפור מחריד זה, סיים מרן הרב זצ"ל את דברי סיפורו, יכול לשמש לנו מוסר השכל לדורות, למען דעת עד כמה עלינו להיזהר בכבודם של גדולי חכמי ישראל, אשר כל הנוגע ופוגע בהם לא יינקה...

ואף אנו תמהים למשמע סיפור זה. הרב יעב"ץ טעה וחשב שר' יהונתן איבשיץ נוטה לשבתאות ובירך תינוק שיהיה ההפך "מאותו האיש", משמע: שיגדל לתורה ויראת שמים. עם כל זאת, התקיימו דבריו כלשונם ובניגוד גמור לכוונתו. אין לך שגגה גדולה מזו. כיצד אפשר להבין זאת?

וסיפור אחר סיפר הרה"ג צבי שכטר שליט"א בשם הגרי"ד סולובייצ'יק, שראה פעם כיצד מעיינים התלמידים בספר "ארצות החיים" להגאון המלבי"ם, וסיפר להם מעשה נורא שאירוע במחברו. לאחר שהשלים את כתיבת ספרו זה, והוא עדיין צעיר לימים, נסע המלבי"ם לפרשבורג כדי לקבל את הסכמת החתם־סופר להדפסת ספרו. עשה המלבי"ם את השבת במחיצת החתם־סופר, שהושיבו בסמוך אליו ושוחח עמו בדברי תורה כל שלוש סעודות השבת. אחר סעודה שלישית, כשבאו יחד לבית הכנסת לתפילת ערבית של מוצאי שבת, היה המקום אפל. המלבי"ם, שנתכוון להתיישב בסמוך למושביו של החתם־סופר, הוא המקום בו ישב כל תפילות השבת, טעה והתיישב בכיסאו של החתם־סופר עצמו. אחד מבעלי הבתים הבחין בדבר, ונחפז להעיר לו על שגגתו, אולם המלבי"ם היה אחוז בעיונו המעמיק ולא שת לבו כלל לדבריו. כשראה זאת החתם־סופר, אמר לאותו אדם להניח למלבי"ם להישאר במקומו. לימים הבחין המלבי"ם בכוח עיונו שנחלש, וריכז את מעייניו בפירוש התנ"ך במקום בעיון ההלכה. כל זאת, העיד בעצמו, משום שיצא מפי החתם־סופר ש"ישאר במקומו" – ולא יעלה מעלה מעלה במדרגת העיון.

ושוב, הדברים תמוהים וקשים. ודאי לא התכוון החתם־סופר להפסיד מכלל ישראל אחד מגדולי תורתו, וקרוב הדבר שאף לא הקפיד כלל על מעשה שנעשה בתום לב ומרוב עיון בעומקה של הלכה. אם כן, מדוע דין הוא שתתקיים קללת שגגתו?

חכמי הדורות - עמודו של עולם

מקורו של הביטוי "קללת חכם אפילו בחינם היא באה" הוא במסכת מכות:

אחד משוח בשמן המשחה, ואחד המרובה בבגדים, ואחד שעבר ממשיחותו – מחזירין את הרוצח; רבי יהודה אומר: אף משוח מלחמה מחזיר את הרוצח. לפיכך, אימותיהן של כהנים מספקות להן מחיה וכסות, כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו.^{יא}

אם כן, פטירת הכהן הגדול מחזירה את גולי עיר המקלט – אנשים שרצחו בשגגה – לבינתם, ואם הכהן הגדול הייתה נוהגת לספק להם מזון וכסות כדי שירחמו עליה ולא יתפללו למות בנה.

הגמרא^{יב} דנה בדבר ומקשה מפני מה היה להן, לאמותיהם של כהנים גדולים, לחוש לקללת חינם; והלא הפסוק במשלי מורה כי "כצפור לנווד כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא"^{יג}! ומתרצת שני תירוצים^{יד}: האחד (דעת רבא) תולה בכהנים הגדולים אשמה כלשהי, "שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא ביקשו", וממילא מוציא את הקללה מידי "קללת חינם"; ומשנהו (דעת רב) חושש לתפילתו של חכם העלול להימצא בין הגולים היושבים בעיר המקלט, שכן "קללת חכם אפילו בחינם היא באה".

גם לנוכח מקרה זה, שהמשנה מציירת אותו בצבעים חיים כל כך, קמה שאלתנו וגם ניצבה. מדוע תשפיע קללת חכם על הכהן הגדול, אחד המיוחד שבדורו, אם אין בו כל עוון?

עונה על כך מרן הרב זצ"ל:

ההשגחה העליונה אינה מחסרת שום עניין הנחוץ להשלמת המציאות. כשם שאין בה מחסור מצד התנאים הדרושים להשלמת המציאות החומרית, כן – ועוד ברב יתרון – לא יוכל להיות שיחסר שום תנאי הדרוש להשלמת המוסריות והרוחניות. על כן באשר בני אדם צריכים להיות מודרכים על-פי חכמים, וההדרכה באשר יורו חכמי הדורות היא עמודו של עולם, וכאשר האדם באשר הוא אדם ראוי הוא לשגיאה לפעמים, על כן ודאי העמידה ההשגחה האלקית כוח השלטון החכמים באופן כללי, בערך כזה שגם משגיאותיהם יש אחרית וטובה אל המציאות, ותועלת הגדלת דבריהם והוקרתם בערך ובפועל היא גדולה ומכרעת יותר מכל הפסד שתוכל לגרום שגיאה שלהם המזדמנות לעתים רחוקות. ומצד זה "קללת חכם אפילו בחינם היא באה", כדי שיירשם שהשמיעה לדברי החכמים צריכה להיות מתייקרת לא מצד ערך כל דבר בפני עצמו, כי אם מצד הערך הכללי הגדול היוצא

יא. מכות ב: ו.

יב. שם יא, א.

יג. משלי כו ב.

יד. ראה רבנו המאירי על אתר, המבאר שמימרא דרב יהודה בשם רב היא תירוץ נוסף.

משמירת דבריהם וההפסד הגדול הנוגע עד נפש הכלל כולו היוצא מהפרצה בדבריהם. על כן לא הפרט הוא העיקר כי אם הכלל, ומצד הכלל יש ערך נשגב גם אל כל הפרטים. ומצד ההשגחה העליונה שאינה עוזבת כל דבר פרטי קל וקטן כבר הוכנו תועלת ומקום של ערך גדול לכל הפרטים, גם להדברים הבאים מצד הכישלון והחלישות האנושית, "ודילוגו עלי אהבה" טו.¹⁰

הדברים עמוקים ומורכבים מכמה טיעונים, וננסה לבארם אחד לאחד.

הערך הכללי ומחירו

מבואר בדברי הרב שהשלמתו המוסרית והרוחנית של העולם היא מתוך קיומם של חכמים התורה בתוכו, שכן הם "עמודו של עולם" ודרכם – אלו העמלים בתורה יומם ולילה ואמונים על הוראת תורה לישראל – מופיעה התורה האלוקית בארץ הגשמית. מהותם של חכמים היא התגלמות השבח שבו אנו משתבחים מדי יום ביומו: "וחיי עולם נטע בתוכנו" – סוד תורה שבעליפה החיה בקרבנו ממש.

מתוך ראייה זו, ברור כי הקשר בין החכמים ובין העם מוכרח להישמר מכל משמר. כדי למנוע אפשרות כלשהי של פגיעה בו, מצווה התורה בהדגשה יתרה כי "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל"¹¹, וכדברי חז"ל: "אפילו מראים בעיניך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין – שמע להם"¹².

מעתה נתמה: וכי חכמים אינם שוגים לעולם? האם הם מלאכים? והרב משיב: ודאי, חכמים הנם בני אדם ומשום כך הם גם שוגים – שכן "האדם באשר הוא אדם ראוי הוא לשגיאה לפעמים". מתוך כך, יש להבין כי מצוות התורה לקיים את הוראת החכם גם כאשר היא שגויה נובעת מתוך ראיית העיקר, שהוא הדבקות הגמורה בהוראת חכמים ובחיי התורה השופעים אלינו דרכם. אמת, לעתים רחוקות תיפול שגיאה בהוראתו של חכם, אולם מוטב ללכת אחריו גם כאשר הוא שוגה מאשר להעמיד את דבריו לבחינה מתמדת – ובכך לאבד מן העולם טובה גדולה ועצומה, והיא ההכרה המוחלטת בסמכותו ובברכת קיומו של החכם.

הוא הדין בענייננו: אמת שישנם מצבים בהם שגגה יוצאת מלפני השליט, הוא עצמו לא נתכוון שקללתו תתקיים, ואם היה בידו – היה משיב את הגלגל לאחור. אמנם כדי שהשליט יהיה שליט, מוכרח הדבר שגם שגותיו יתקיימו. כך אנו מוצאים גם במלכותא דארעא, כפי

טו. ראה במדבר רבה ב: ג.

טז. עין אי"ה ברכות ט: קד.

יז. דברים יז יא.

יח. ספרי דברים, קנד.

שאמר אחשורוש לאסתר ולמרדכי: "כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך – אין להשיב"^ט. כך, ויותר מכך, בכל היוצא מפיהם של חכמים, והלא "מאן מלכי – רבנן"^ז. כאשר אנו מבינים את הדבר בדרך זו, נמצא שקיומה של קללת החינם אינו שלילי בלבד, אלא ניתן לראותה גם כברכה לעולם – "שגם משגיאותיהם יש אחרית וטובה אל המציאות". ודאי קשה להימנע מתביעת הצדק והטוב האלוקי כאשר נוצר מצב שבו "יש נספה בלא משפט"^{כא} – בין אם מדובר באותו קרוב של שמואל שנפטר, בין אם מדובר בכהן הגדול הנתון בסכנה כתוצאה מתפילתו של חכם פלוני שגלה ובוודאי כאשר אנו קוראים מדי שנה בשנה את פרשת הסתלקותה של רחל וחשים בצער העמוק של יעקב – יש לדעת שגם הנספה בלא משפט אינו מקריב קרבנו לשווא.

לא פעם ולא פעמיים דורשת הנהגת העולם הקרבה וויתור על ערך הפרט, כדי שהערך הכללי יוכל להמשיך ולהתקיים. במרוצת הדורות נוצרה בחברה האנושית רגישות גדלה והולכת לעולמו של הפרט, לעתים בצדק ולעתים שלא בצדק, אולם גם הנטייה הפרטית הקיצונית ביותר לא תוכל להכחיש שישנם מצבים בהם ההתנגשות היא בלתי נמנעת. כך, למשל, במלחמה, כשחייל פרטי מוסר נפשו למען חיי הכלל. כך גם במקרה מצוי הרבה יותר וכואב הרבה פחות, כשהפרט נדרש למלא אחר הוראות החוק הכללי, גם אם במקרה הפרטי שלו הדבר אינו סביר (למשל: לעצור ברמזור אדום בכביש נידח וריק, בשעות הקטנות של הלילה).

בדומה לכך יש להשיב גם בנידון קללת חכם. אין כאן הפקרות או מקרה סתמי אלא השגחה מכוונת, שכן ההפסד הפרטי והכאב הנלווה אליו אינם יכולים לדחות את הערך הכללי החיוני – כבודו ומשקלו של תלמיד־חכם, "עמודו של עולם". מתוך כך, אין כל משמעות לשאלה מה התכוון החכם והאם היה מתחרט לו היה מודע לתוצאות קללתו, שכן הכוח האצור בדבריו אינו נובע מערכו הפרטי אלא מן הערך הכללי של כבוד התורה.

כל חכם הוא צינור להופעת דבר ה' בעולם, וממילא כבודו הוא הערך הכללי הגדול ביותר שניתן לחשוב עליו, שהרי בו תלוי קיומו של עם ישראל ("אין אומתנו אומה אלא בתורתה") ובו תלוי קיום העולם כולו. התגשמות אמירתו של החכם מעוררת כלפיו הערכה ויראה, ובזכותן מתקבלים פסקי הלכותיו בכל שדרות הציבור הרחב, ונמצא ערך כבוד התורה מתחזק ומתעלה. לפיכך חשוב מאוד שגם שגגה היוצאת מפי החכם תתקיים, שכן כל דבר מדבריו השב אחור ריקם פורץ פרצה כלשהי בערך כבוד התורה ובמשקל סמכותם של

יט. אסתר ח ח.

כ. ראה גיטין סב, א.

כא. משלי יג כג. ראה גמרא חגיגה דף ה, א; אורות המלחמה, א.

חכמים, והרי זו פרצה בעצם קיום האומה – שנזקה עולה עשרת מונים על נזקו של היחיד הנספה בקללת החינם.

על פי הדברים הללו יש להבין את הסיפור הקשה המופיע בפרשתנו. יעקב מוציא מפיו מילים קשות, ואלו חלות במלוא משמעותן הנוראה על ראשה של רחל – אמנו הקדושה ורעייתו האהובה. גם רחל, עם כל צדקנותה, נחשבה כפרט לעומת ערכו הכללי של יעקב – אבי האומה וצינור התורה שבדורו. זאת ועוד, גם הפסדו הפרטי של יעקב, ששכל את אישתו, לא נחשב למאומה לעומת ערכו הכללי – שדרש את סילוקה.

גלותו של יעקב וצערו של יצחק

יש דבר הלמד מסופו, וכך בפרשתנו תבוא פטירתה של רחל הנזכרת בסוף הפרשה ותלמד על גלותו של יעקב אבינו – הנזכרת בראשה. נדמה שמתוך המצב המורכב שנוצר לאחר מעמד הברכות בפרשה הקודמת, אנו רגילים לקבל כמובן מאליו את סדר המאורעות שהביא את יעקב אל ביתו של לבן. אולם חכמים אומרים על היציאה לחרן דברים מפליאים:

למדנו רבנו: ההורג את הנפש בשגגה להיכן היה גולה? כך שנו רבותינו: ההורג נפש בשגגה גולה לערי מקלט, לשלוש הערים שבעבר הירדן ושלוש שבארץ כנען – ויעקב אבינו גלה לחרן, בורח בנפשו, ונתיירא שלא יהרוג אותו הרשע, עשו אחיו...^{כב}

למקרא הדברים אנו תמהים. באיזה חטא חטא יעקב אבינו עד שנגזרה עליו גלות, כדין רוצח בשגגה, וגם לרדיפה מצד 'גואל הדם' זכה... והלא כל מעשיו נעשו במצוות אמו ועל-פי הוראה שקיבלה ברוח הקודש^{כג}, ומה פגם נמצא בו שבעטיו נגזרה עליו גלות זו? האם אין גם בפרשייה זו משום "יש נספה בלא משפט"?

אמנם לאור מה שנתבאר לעיל מיסודו של מרן הרב זצ"ל, הדברים ברורים בטעמם. יעקב אבינו אכן לא חטא במאום, אך בכל זאת גרם צער ליצחק במה שסיכל את כוונתו לברך את עשו. על צער זה היה יעקב מוכרח להיענש, אף שלא היה אשם בו ואף יצחק לא נתכוון לעונשו.

העונש על צערו של חכם הוא גלות. כך אנו מוצאים בגמרא במסכת ברכות, המספרת אודות בר הדיא שגרם צער לרבא והבין שעונו לא יתכפר לו אלא אם יגלה ממקומו^{כד}.

כב. תנחומא ויצא, א.

כג. ראה תרגום אונקלוס לבראשית כז יג.

כד. ברכות נו, א.

מבאר זאת מרן הרב זצ"ל:

ובייחוד מתאמת מחילת העוון דגלות להרע הבא מקללת חכם, שעיקר הווייתה הוא מצד הכללות מצורך הכלל אל הדרכת החכמים, על כן הכרח הוא שיהיו דבריהם יקרים ועושים רושם. על כן רחוק הדבר שתועיל תשובה במקום קללת חכם, כיוון שיש בזה הפסד כללי. על כן בהיות האדם מכיר חטאו, ועושה את עצמו, לחובתו, לאיש פרטי בודד ונודד, אז המחילה קלה.^{כה}

לדברי הרב זצ"ל, צערו של חכם וקללתו – עניינם אחד. הערך הכללי של כבוד התורה תובע את שלו, ובא חשבון עם הפרט הדוחק את רגליו. מתוך כך תובן סגולת הכפרה שבגלות, המבטאת הכרה של הפרט בהיותו מנותק ומודח לפי שעה מערך הכלל, ובכך הוא ניצל מפני הפורענות הקשה יותר.

מרובה מידה טובה על מידת פורענות, ומתוך הקללה נבוא להכרת מלוא ברכת החיים הגלומה בדמותם של חכמים ונזכה להיזהר בגחלתם וללכת לאורם כל הימים.